

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Tussen macht en onmacht. Een politieke biografie van Anthonie van der Heim (1693-1746)

Dral, W.J.

Citation

Dral, W. J. (2016, October 5). *Tussen macht en onmacht. Een politieke biografie van Anthonie van der Heim (1693-1746)*. Uitgeverij Verloren, Hilversum. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/43440>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/43440>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/43440> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Dral, W.J.

Title: Tussen macht en onmacht. Een politieke biografie van Anthonie van der Heim 1693-1746

Issue Date: 2016-10-05

Tussen macht en onmacht

De uitgave van het boek werd mede mogelijk gemaakt door bijdragen van de J.E. Jurriaanse stichting, het Boekenfonds Elisabeth Grent/F.J.A.M. van der Helm, de Stichting Gilles Hondius Foundation, Stichting Dr Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds en de M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting.

J.E. Jurriaanse Stichting

BOEKENFONDS

ELISABETH GRENT
F.J.A.M. VAN DER HELM

Hendrik
Muller
fonds

GRAVIN VAN BYLANDT
STICHTING

GILLES HONDIUS FOUNDATION

Afbeeldingen op het omslag: voorzijde, Anthonie van der Heim (1693-1746) schilderij gemaakt in 1725.

Van der Heim was in dat jaar secretaris van de Generaliteitsrekenkamer (1710-1727).

Olieverf op doek door Philip van Dijk 1725 (Haags Historisch Museum);

achterzijde, Catharina van der Waeyen (1694-1763) met kind. Olieverf op doek door Philip van Dijk 1724 (Haags Historisch Museum).

Dit proefschrift heeft geen eigen ISBN.

Het ISBN van de handelsuitgave is 978-90-8704-597-5.

© 2016 Willem Jacobus Dral & Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Opmaak: Rombus, Hilversum
Omslagontwerp: Frederike Bouten, Utrecht
Druk: Wilco, Amersfoort

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Tussen macht en onmacht

*Een politieke biografie van Anthonie van der Heim
(1693-1746)*

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof.dr. C.J.J.M. Stolker,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op woensdag 5 oktober 2016
klokke 16.15 uur

door

WILLEM JACOBUS DRAL

geboren te Hilversum
In 1955

Promotiecommissie:

Promotores: Prof.dr. R.C.J. van Maanen

Prof.dr. S. Groenveld

Overige leden: Prof.dr. J.S. Pollmann

Prof.dr. M.R. Prak (Universiteit Utrecht)

Dr. A.J. Veenendaal jr.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	9
Inleiding	11
Van der Heim in de historiografie	11
De periode van de tijdgenoten en na-tijdgenoten	12
De vierde fase: Overgang via Bilderdijk naar de verwetenschappelijking	14
De vijfde fase: Verwetenschappelijking van het onderzoek	14
De zesde fase: Vergruisde beelden	16
Vraagstelling	19
Opzet	20
Geraadpleegde bronnen	21
1 Persoonlijk leven	23
1.1 De komst van de familie Van der Heim naar de Republiek	23
1.2 Van der Heim in Schiedam	25
1.3 Van der Heim in Delft	27
1.4 Gerrit van der Heim als Delftse vroedschap	30
1.5 Anthonie Gerritsz. van der Heim	33
1.6 Jeugd van Anthonie	37
De Latijnse school	37
De universiteit	39
1.7 Het gezin van Anthonie	42
1.8 De erfenis van Anthonie Heinsius	46
1.9 Conclusie	49
2 De eerste stap van een succesvolle loopbaan	50
2.1 De Republiek in de periode 1702-1727	50
2.2 Spaanse Successieoorlog	52
2.3 De politiek van de Republiek in het teken van het tekort aan financiën	53
2.4 Opkomst van de Friese Nassaus	56
2.5 De inrichting van de financiën	56
2.6 De instelling van de Generaliteitsrekenkamer	58
De huisvesting van de Rekenkamer	60
De structuur van de Rekenkamer	61

Taken en bevoegdheden van de Rekenkamer	63
De personele bezetting	64
2.7 Van der Heim wordt secretaris	65
2.8 De achttiende-eeuwse praktijk	67
2.9 Tweede Grote Vergadering	71
2.10 De zaak De Jonge van Ellemeet	74
2.11 Conclusie	77
3 De thesaurier-generaal Van der Heim	78
3.1 De Republiek in de periode 1727-1736	78
3.2 Buitenlandse politiek	78
3.3 Financiën	80
3.4 Toenemend prestige van Willem IV	80
3.5 Raad van State	83
3.6 De thesaurier-generaal	86
3.7 De thesaurier-generaal Van der Heim	87
Dagelijkse werkzaamheden	91
3.8 Conclusie	96
4 De voornaamste dienaar van de Staten	97
4.1 Inleiding	97
4.2 De Republiek aan de vooravond van het raadpensionarisschap van Van der Heim	
1736-1737	97
4.3 De raadpensionaris van Holland	98
4.4 Voorzitterschap van de vergadering bij afwezigheid van de raadpensionaris	100
4.5 De benoeming van Anthonie van der Heim tot raadpensionaris	102
4.6 De stoelendans om de functies	106
4.7 De instructie van 1737 en de bedenkingen van Van der Heim	107
Een nieuwe instructie of niet?	108
Niet alleen een gevecht om woorden	109
4.8 Conclusie	113
5 In het centrum van de macht 1737-1742	115
5.1 De Republiek in de periode 1737-1741	115
5.2 Het netwerk rond Van der Heim	116
Jacob de la Bassecour	118
Het 'conclave'	118
5.3 Van der Heim aan het werk	120
5.4 Kwesties met Pruisen	124
Gulik en Berg	124
De Republiek wil een bemiddelende rol spelen	125
Engeland en de Republiek verliezen het initiatief	128
Oost-Friesland	128

5.5	Conferentie van Antwerpen	130
5.6	Van der Heim en Van Hoey	132
5.7	De Friese stadhouder en de generaalsbenoeming	134
5.8	Pogingen tot hervorming van de financiën	135
	De Personeele Quotisatie	136
5.9	Oplopende spanningen	139
5.10	Conclusie	141
6	Hervervkiezing bij toenemende spanning in 1742	142
6.1	Groeiende verdeeldheid	142
6.2	Effecten, Reflectien en Bedenkelijkheeden	144
6.3	Vergroting van het leger en de benoeming van generaals	150
6.4	Hervervkiezing	150
6.5	De rede voor de Staten van Holland	152
6.6	Conclusie	155
7	Toenemende druk 1742-1746	156
7.1	De Republiek in de periode 1742-1746	156
7.2	De val van Walpole en de gevolgen voor de positie van de Republiek 1742-1743	157
7.3	De promotiekwestie weer aan de orde in 1742	160
7.4	Financiële gevolgen van de nieuwe Engelse politiek 1742-1743	163
7.5	Het roerige jaar 1744	164
7.6	Memorie tot herstel van de vrede in Europa 1744	165
7.7	De financiële situatie in 1744	166
7.8	Het lonkende griffierschap eind 1744	167
7.9	Oranje in 1744	172
7.10	Geluiden om een neutraliteitsverdrag met Frankrijk 1745-1746	173
7.11	Financiën voor 1745 en 1746	178
7.12	Kuren in Spa en plotseling overlijden	179
7.13	Conclusie	181
8	Conclusies	183
	De Republiek in een moeilijke periode	183
	De familie Van der Heim in de Republiek	184
	De persoon van Anthonie van der Heim	184
	Van der Heim als financieel ambtenaar	185
	Van der Heim als raadpensionaris en politicus	186
	Van der Heim en Oranje	187
	Ambtenaar of politicus	188
	Summary	190

Bijlagen

1	Genealogie van de familie Van der Heim	198
2	Beknopte genealogie van de familie Van der Waeyen	200
3	Verdeling van de werkzaamheden over de secretarissen van de Generaliteitsrekenkamer	201
4	Werkzaamheden van Van der Heim als thesaurier-generaal	205

Lijst van afkortingen	207
------------------------------	-----

Lijst van illustraties	209
-------------------------------	-----

Archivalia	211
-------------------	-----

Geraadpleegde literatuur	218
---------------------------------	-----

Register van persoonsnamen	226
-----------------------------------	-----

Register van geografische namen	235
--	-----

Curriculum Vitae	238
-------------------------	-----

Woord vooraf

Wanneer het onderzoek is verricht en de studie geschreven is de tijd gekomen om de laatste woorden aan het papier toe te vertrouwen. Dit project startte aan het einde van de jaren negentig, toen ik aan dr. J.A.F. de Jongste het plan voorlegde om een studie te wijden aan een onderwerp uit de eerste helft van de achttiende eeuw, een periode die mij boeide. Het idee om onderzoek te doen naar raadpensionaris Anthonie van der Heim was van hem afkomstig. De interesse voor deze periode had mij op het spoor gezet van deze redelijk onbekende raadpensionaris, over wie in het verleden nogal wisselend is geoordeeld. Het proces om tot een biografie te komen over een onderbelicht persoon werd door Dick de Boer treffend onder woorden gebracht: ‘Wat beweegt iemand een biografie te willen schrijven van een tot dan toe tamelijk onderbelichte figuur als Albrecht van Beieren? Het [is] vooral de fascinatie voor een tijdvak die de historicus naar de persoon heeft gedreven, om vervolgens te worden bevangen door verwondering over het wisselend oordeel dat over deze veertiende-eeuwer is geveld’.¹ Vervang Albrecht door Anthonie, pas de eeuw aan en het is van toepassing op deze studie. Onder leiding van mijn promotors prof.dr. R.C.J. van Maanen en prof.dr. S. Groenveld is dit boek tot stand gekomen. Ik dank hen beiden voor hun steun en begeleiding, de inspirerende gesprekken en de gastvrijheid, die ik altijd mocht ontvangen.

Over Van der Heim is weinig geschreven. Deze studie is dan ook vooral gebaseerd op archiefmateriaal. Ik ben veel dank verschuldigd aan de medewerkers van de verschillende archiefinstellingen. Zonder anderen te kort te willen doen gaat mijn dank vooral uit naar de medewerkers van het Nationaal Archief, het Stadsarchief Delft en het Haags Gemeente Archief, omdat ik daar de meeste tijd bivakkeerde. Onvermoeibaar hebben ze mij de talloze archiefdozen aangereikt en mij waardevolle adviezen gegeven.

Werken aan een dissertatie als buitenpromovendus is een eenzame aangelegenheid. Een aantal mensen zijn dan ook van onschatbare waarde voor mij geweest door mij aan te horen, wanneer ik begeistert was door een mooie vondst of door de bomen het bos niet meer zag. In het bijzonder wil ik Arend van Essen noemen. Hij werkt momenteel aan een dissertatie over Simon van Slingelandt. Vele uren hebben we doorgebracht met het praten over onze helden, het bezoeken van archieven en het commentariëren van elkaars teksten. De vriendschap die hier uit voortvloeide is een waardevolle bijkomstigheid van dit onderzoek. In het Leids promovendi overleg van vaderlandse en zee-geschiedenis onder leiding van Femme Gaastra trof ik mede buitenpromovendi met wie ik kennis en vaardigheden kon delen. Guus Veenendaal, Wout Troost, Frits van Dulm, Peter Weerenbeck en Eddie de Paepe ben ik dankbaar voor de interesse, die ze toonden, de vele gesprekken die ik met hen

¹ De Boer, ‘Een ruitheer’, 69.

voerde en het commentaar dat ze leverden op onderdelen van het manuscript. Ik ben Olaf van Nimwegen erkentelijk dat hij enkele belangrijke vondsten met mij deelde. De meeste dank komt echter toe aan mijn helaas overleden ouders en mijn gezin. Mijn vader was een grote inspirator, die mij belangstellend volgde. Zijn kritische vragen heb ik na zijn overlijden zeer gemist. Gert Jan, mijn oudste zoon, heeft deze rol evenwel voortreffelijk overgenomen. Mijn dochter, Erica, corrigeerde – tussen haar drukke werkzaamheden door – delen van de tekst en mijn jongste zoon Jeroen, verzorgde de bijlagen en maakte steeds weer tijd om aanpassingen door te voeren. De allergrootste dank gaat echter uit naar Hanneke, die jaren lang het gezin draaiende hield, eindeloos naar verhalen over Van der Heim moest luisteren en uitstapjes niet door zag gaan, omdat er aan de dissertatie moest worden gewerkt. Zonder haar enorme toewijding en steun was dit boek er nooit gekomen. Aan mijn gezin en mijn ouders draag ik dit boek op.

Hilversum, 30 april 2016